OBLIGAȚIILE NEGATIVE ALE STATELOR ÎN BAZA CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

NEGATIVE OBLIGATIONS OF STATES UNDER THE EUROPEAN CONVENTION OF HUMAN RIGHTS

Gheorghe RENIȚĂ
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0003-2722-009X
Email: gheorghe.renita@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.231.14:341.645.5 **DOI:**https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.11

Abstract:*This study analyzes the negative obligations of states based on the European Convention on Human Rights. It is stated that negative obligations consist in refraining the state/state authorities from actions likely to violate human rights. In other words, in the case of negative obligations, the state must not intervene. It is about a passive/omissive conduct (e.g., not to apply torture, not to subject the person to forced labor, not to deprive the person of physical freedom without a reason provided by law, not to cause the commission of a crime, to not to condemn the person posthumously for committing a crime, not to apply a punishment in the absence of a law, not to discriminate against people etc.).*

Keywords: *fundamental rights, negative obligations, liability, the European Convention of Human Rights, the European Court of Human Rights.*

Rezumat: *Acest studiu analizează obligațiile negative ale statelor în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului. Se afirmă că obligațiile negative constau în abținerea statului/autorităților statului de la acțiuni susceptibile de a încălca drepturile omului. Cu alte cuvinte, în cazul obligațiilor negative, statul nu trebuie să intervină. Este vorba despre o conduită pasivă/omisivă (de exemplu, a nu aplica tortură, a nu supune persoana la muncă forțată, a nu priva persoana de libertate fizică fără un motiv prevăzut de lege, a nu provoca săvârșirea unei infracțiuni, a nu condamna persoana postum pentru săvârșirea unei infracțiuni, a nu aplica o pedeapsă în lipsa unei legi etc.).*

Cuvinte-cheie: *drepturi fundamentale, obligații negative, răspundere, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*

Introducere

Statele care sunt parte la Convenția Europeană a Drepturilor Omului au, în baza articolului 1 din Convenție, obligaţia de a respecta drepturile omului. Sub acest aspect, s-a arătat că statele trebuie să asigure respectarea drepturilor omului în cinci modalități esențiale [1]:

1) în primul rând, prin neîncălcarea (de către agenţii lor a) drepturilor omului;

2) în al doilea rând, prin stabilirea unor sisteme de prevenire a încălcărilor drepturilor omului;

3) în al treilea rând, prin investigarea cererilor privind abuzurile în materia drepturilor omului;

4) în al patrulea rând, prin sancţionarea persoanelor ce încalcă drepturile omului; şi,

5) în final, prin despăgubirea victimelor încălcărilor drepturilor omului.

Acestea constituie funcţiile de bază minime asumate de fiecare stat în virtutea calităţii lor de Părţi Contractante ale Convenţiei [2]. Așadar, generic spus, drepturile garantate de Convenția Europeană generează pentru statele membre la ea atât obligații negative, cât și obligații pozitive. În acest studiu voi analiza particularitățile obligațiilor negative.

Ab initio, trebuie de remarcat că obligațiile negative constau în abținerea statului/autorităților statului de la acțiuni susceptibile să încalce drepturile omului.

În cazul obligațiilor negative, statul trebuie să nu intervină. Este vorba despre o conduită pasivă/omisivă (*e.g.*, de a nu aplica tortura, de nu supune persoana muncii forțate, de a nu priva persoana de libertatea fizică în lipsa unui motiv prevăzut de lege, de a nu provoca comiterea unei infracțiuni, de a nu condamna persoana postum pentru comiterea unei infracțiuni, de a nu aplica o pedeapsă în lipsa unei legi, de a nu discrimina etc.).

Rezultate și discuții. Spre exemplu, a fost constatată nerespectarea obligațiilor negative în cazul *Hamidović v. Bosnia și Herțegovina*. În acest caz, Curtea de la Strasbourg a reținut că reclamantul, care era un membru al unui grup local militant pentru ramura Wahhabi/Salafi a Islamului, fusese chemat să depună mărturie la procesul penal al altor membri ai grupului, acuzați de comiterea unor infracțiuni teroriste. Acesta s-a prezentat în mod corespunzător la proces, după cum a fost citat, însă a refuzat să-și scoată scufia atunci când i s-a cerut să depună mărturii, susținând că era de obligația sa religioasă să o poarte mereu. După ce i s-a acordat timp de reflecție și a fost avertizat cu privire la consecințele nesupunerii continuate, acesta a fost găsit vinovat de atitudine disprețui-

toare față de curte și obligat la plata unei amenzi, care a fost transformată ulterior în treizeci de zile de privare de libertate, când a refuzat plata [3].

Potrivit Curții de la Strasbourg, pedeapsa impusă reclamantului pentru portul unei scufii în sala de judecată a constituit o limitare a manifestării religiei sale. Restricția s-a bazat pe competența inerentă a judecătorului cauzei de a reglementa conduita procedurilor în Curtea de Stat, notându-se că reclamantul fusese informat despre regula aplicabilă și despre consecințele nerespectării ei. De asemenea, restricția a urmărit un scop legitim, potrivit căreia laicitatea reprezenta o convingere protejată de articolul 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și că se putea stabili o legătură între scopul menținerii valorilor laice și democratice și scopul legitim al „protecției drepturilor și libertăților altora" [4].

Cu privire la caracterul necesar într-o societate democratică al restricției, Curtea a fost conștientă de faptul că judecătorul care prezidase ședința avusese sarcina dificilă a menținerii ordinii și a asigurării integrității procesului într-un caz în care mai mulți participanți aparțineau de un grup religios care se opunea conceptului statului laic și care recunoștea doar legea și judecata lui Dumnezeu. Ea a mai luat notă de contextul general de la momentul procesului [5].

Totuși, Curtea a considerat că măsura luată nu a fost una justificată. Cazul reclamantului a vizat un martor într-un proces penal și a constituit o chestiune complet diferită, care trebuia deosebită de cazurile privind portul simbolurilor și a îmbrăcămintei cu caracter religios la locul de muncă, în special de către funcționari publici care își exercită autoritatea oficială. De vreme ce articolul 9 din Convenția Europeană nu proteja fiecare act motivat sau inspirat de o religie sau de o convingere și nu garanta întotdeauna dreptul de a te comporta în spațiul public de o manieră dictată de religia sau de convingerile tale, și de vreme ce puteau exista cazuri în care era justificată dispunerea îndepărtării unui simbol religios în cazul unui martor, autorităților li se cerea să nu neglijeze caracteristicile speciale ale diferitor religii. Libertatea de a-ți manifesta religia era un drept fundamental: nu doar pentru că o societate democratică sănătoasă trebuie să tolereze și să susțină pluralismul și diversitatea, ci și datorită importanței pentru o persoană care a făcut din religie un principiu central al vieții sale pentru a putea comunica această convingere altora [6].

Curtea nu a identificat niciun motiv pentru a pune la îndoială faptul că acțiunea reclamantului a fost inspirată de convingerea sa religioasă sinceră potrivit căreia portul permanent al scufiei reprezenta o obligație

de ordin religios, fără a exista o agendă secretă de persiflare a procesului, de incitare a altor persoane de a respinge valorile laice și democratice sau de a provoca o perturbare. Spre deosebire de alți membri ai grupului său religios, reclamantul s-a prezentat în fața tribunalului după ce a fost citat și s-a ridicat de pe scaun atunci când i s-a vorbit, respectând astfel legile și instanțele țării. Nu a existat niciun indiciu că nu a dorit să depună mărturie sau că a manifestat o atitudine lipsită de respect. În aceste circumstanțe, pedepsirea sa pentru disprețul față de instanță în baza singurului motiv al refuzului său de a-și scoate scufia nu a fost necesară într-o societate democratică, iar autoritățile naționale și-au depășit marja lor largă de apreciere.

Prin urmare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a articolului 9 (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie) din Convenție [7].

Într-un alt caz, tot din perspectiva articolului 9 din Convenție, potrivit Curții, condamnarea penală a unei persoane, invocând obiecția de conștiință, pentru refuzul de a îndeplini serviciul militar a constituit o încălcare a articolului în discuție [8]. Mesajul Curții a fost următorul: statul trebuie să prevadă un serviciu de alternativă civil pentru motive de conștiință.

În contextul articolului 10 (libertatea de exprimare) din Convenție, Curtea a decis că o dispoziție legală penală care conferă protecție mai mare Președintelui țării, în comparație cu restul persoanelor, care se pot baza pe regimul juridic comun al defăimării, și care instituie sancțiuni mai aspre pentru autorii mesajelor jignitoare nu este, de principiu, conformă cu spiritul Convenției. Autoritățile naționale trebuiau să dea dovadă de prudență în aplicarea sancțiunilor penale, chiar dacă prin acestea se acordă protecție persoanelor care reprezintă diverse instituții ale statului [9].

Cu o altă ocazie, Curtea a decis că tragerea la răspundere a unei persoane pentru discursuri ținute, în cadrul campaniei electorale, într-o altă limbă de comunicare decât celei oficiale este contrară Convenției [10].

În cazul *Grba v. Croația*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că reclamantul a fost condamnat pentru falsificare de monedă în legătură cu patru ocazii în care a vândut euro contrafăcuți unor agenți de poliție sub acoperire. Acesta a atacat hotărârea primei instanțe susținând, în special, că circumstanțele înscenării care i-a fost făcută nu au fost examinate în mod adecvat. Recursurile sale au fost respinse. În fața Curții Europene, reclamantul s-a plâns, *inter alia*, de înscenarea/provocarea care i-a fost organizată și de utilizarea probelor obținute astfel în procedurile penale intentate împotriva sa [11].

Potrivit Curții de la Strasbourg, recurgerea la o tehnică operațională care presupune organizarea mai multor tranzacții ilicite cu un bănuit de către autoritățile statului era un mijloc recunoscut și permis de investigare a unei infracțiuni atunci când activitatea cu caracter penal nu reprezenta un incident izolat, ci o activitate ilegală continuă. În practică, o asemenea tehnică operațională putea avea ca scop câștigarea încrederii unei persoane, în vederea stabilirii sferei activității sale criminale sau a apropierii de o sursă mai bogată de activități cu caracter penal, și anume scoaterea la lumină a unui cerc criminal mai larg [12].

Totuși, în conformitate cu interdicția generală a provocării, acțiunile agenților sub acoperire trebuiau să investigheze activitatea criminală în desfășurare de o manieră esențialmente pasivă și să nu exercite vreo influență astfel încât să instige la comiterea unei infracțiuni mai grave decât cea pe care persoana intenționase s-o comită fără o asemenea instigare. În cazurile în care se recurgea la o asemenea tehnică operațională, orice lărgire a sferei investigației trebuia să se bazeze pe motive valide, cum ar fi nevoia de asigurare de probe suficiente pentru obținerea unei condamnări, o mai bună înțelegere a naturii și a întinderii activității criminale a bănuitului sau scoaterea la lumină a unui cerc criminal mai larg. În lipsa unor asemenea motive, se poate reține că autoritățile statului s-au angajat în activități care au lărgit în mod incorect întinderea sau scara infracțiunii și care pot supune acuzatul în mod inechitabil la sancțiuni mai dure, fie în interiorul limitelor prescrise ale pedepsei, fie pentru comiterea unei infracțiuni agravate. Deși, în mod normal, chestiunile referitoare la pedepsirea adecvată exced sferei Convenției, ca o problemă de echitate, pedeapsa impusă trebuie să reflecte infracțiunea pe care persoana a intenționat, de fapt, s-o comită. Deși nu ar fi inechitabil ca, în asemenea situații, să fie condamnată persoana, ar fi inechitabil ca aceasta să fie pedepsită pentru partea activității cu caracter penal care a constituit rezultatul conduitei incorecte din partea autorităților statului [13].

Curtea Europeană a notat că nu a fost contestat de către părți faptul că reclamantul fusese implicat în patru înscenări/provocări, pe parcursul cărora a reușit să furnizeze o cantitate semnificativă de euro contrafăcuți, prin vânzarea lor către agenții de poliție sub acoperire. Prima tranzacție ilicită a fost rezultatul conduitei deliberate a reclamantului și nimic nu a sugerat că nu ar fi furnizat moneda contrafăcută cu acea ocazie dacă ar fi fost abordat de către un client „obișnuit”, nu de poliție. Totuși, nu au existat dovezi concludente cu privire la persoana care a avut inițiativa organizării întâlnirilor ulterioare dintre reclamant și

agenții sub acoperire. Nu a existat niciun indiciu că, în timpul perioadei în discuție, reclamantul vânduse monedă contrafăcută unei alte persoane decât agenților sub acoperire. În timpul procedurilor de la nivel național, agenții sub acoperire nu au putut explica de ce nu a fost arestat reclamantul după primul transfer ilicit de euro sau despre motivele care au stat la baza deciziei de a se angaja în mai multe tranzacții ilicite cu acesta, în primul rând. Prin urmare, fusese neclar sub ce formă de comandă practică au acționat, în cazul în care a existat o asemenea comandă. Nu a existat niciun indiciu că orice activitate ulterioară întreprinsă de către autorități în vederea asigurării probelor care ar fi fost necesară pentru urmărirea unei afaceri ilegale de falsificare de monedă ar fi putut justifica recurgerea la o tehnică operațională care implică organizarea de multiple tranzacții ilicite cu reclamantul [14].

De vreme ce a fost imposibil se stabilească cu o certitudine suficientă dacă reclamantul a fost sau nu victima unei provocări contrare articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, era esențial să se examineze procedura în care a fost evaluată justificarea provocării în cazul său, pentru a se asigura că drepturile apărării au fost protejate în mod adecvat [15].

Reclamantul a argumentat că a existat o provocare din partea statului. Tribunalele penale competente trebuiau să investigheze de ce a decis poliția să desfășoare operațiunea, ce materiale probatorii aveau în posesia lor și maniera în care au interacționat cu reclamantul. Acest fapt fusese deosebit de important, în lumina lipsei unei analize adecvate din partea judecătorului de instrucție care a autorizat operațiunea sub acoperire în discuție și în baza afirmațiilor neconcludente ale agenților sub acoperire în privința procesului de luare a deciziei cu privire la conduita operațiunii sub acoperire. Atunci când au analizat conduita agenților sub acoperire, tribunalele naționale s-au limitat la o evaluare a acțiunii agenților sub acoperire în baza unui ordin emis de către judecătorul de instrucție. Curtea Supremă a Croației a reiterat și a aprobat motivarea tribunalelor inferioare și nu a analizat în mod detaliat și oferit motive relevante pentru acceptarea sau refuzul susținerii reclamantului potrivit căreia fusese determinat să se angajeze în unul din transferurile ilicite ulterioare [16].

În baza considerentelor de mai sus, Curtea de la Strasbourg a conchis că tribunalele naționale au eșuat să-și respecte obligația de a examina în mod efectiv susținerea reclamantului privind provocarea. Prin urmare, procedura de luare a deciziei care a condus la condamnarea reclamantului la o pedeapsă mai dură pentru furnizarea multiplă de monedă contra-

făcută nu a respectat cerințele echității. Acest fapt nu a presupus ideea că el fusese condamnat în mod greșit pentru furnizarea de monedă contrafăcută, ci că tribunalele naționale au eșuat să stabilească dacă, prin participarea sa la tranzacțiile ilicite ulterioare, sfera activității sale cu caracter penal a fost extinsă, ca rezultat al unei conduite incorecte din partea autorităților. Din aceste motive, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a articolului 6 § 1 (care garantează dreptul la un proces echitabil) din Convenție.

Aşadar, statele vizate trebuiau să se abțină de la conduite care sunt contrare obligațiilor negative ce îi revin în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În contrast, în cazul *Bykov v. Rusia*, Marea Cameră a Curții Europene nu a constatat vreo provocare din partea statului la comiterea infracțiunii și, respectiv, nu s-a constatat o încălcare a obligațiilor negative. În acest caz, reclamantul – un important om de afaceri şi deputat în Parlamentul regional – i-ar fi ordonat lui V., o persoană din anturajului acestuia, să îl asasineze pe S., fostul său partener. V. nu a pus planul în execuţie, l-a denunţat pe reclamant Serviciului Federal de Securitate (FSB) şi a predat arma pe care pretinde că a primit-o de la reclamant. La scurt timp, FSB şi poliţia au desfăşurat o operaţiune secretă în vederea obţinerii de probe pentru a verifica dacă reclamantul a dorit într-adevăr să aranjeze asasinarea lui S. Poliţia a înscenat descoperirea a două cadavre la domiciliul lui S. şi a anunţat oficial în mass-media ca una dintre victime a fost identificată ca fiind S. La instrucţiunile poliţiei, V. l-a vizitat pe reclamant la domiciliul acestuia, s-a angajat într-o conversaţie cu acesta şi a declarat ca a comis asasinatul. Pentru a dovedi că şi-a îndeplinit misiunea, i-a dat reclamantului mai multe obiecte luate de la S. Corelativ, V. avea ascuns asupra sa un dispozitiv de emisie radio, iar un poliţist aflat afară primea şi înregistra ceea ce era transmis. Poliţia a obţinut astfel o înregistrare de 16 minute a dialogului dintre V. şi reclamant. A doua zi, domiciliul reclamantului a fost percheziţionat. Obiectele care îi fuseseră date de V. au fost confiscate. Reclamantul a fost plasat în arest preventiv. Au fost desemnaţi doi experţi în lingvistică pentru a studia înregistrarea conversaţiei dintre reclamant şi V. Aceştia au considerat că V. dovedea subordonare faţă de reclamant, că nu exista niciun indiciu că acesta din urmă nu credea mărturisirea crimei de către V. şi că reclamantul l-a interogat insistent pe V. cu privire la detaliile tehnice ale executării misiunii acestuia. Reclamantul a fost condamnat la șase ani şi șase luni de închisoare pentru complicitate la omor şi asociere infracțională în vederea

dobândirii, deținerii şi folosirii armelor de foc. A fost liberat condiționat cu un termen de încercare de cinci ani. Această condamnare a fost confirmată în recurs [17].

Așadar, pentru a aprecia dacă un stat și-a respectat obligațiile negative care îi revin în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului trebuie luate în calcul toate circumstanțele relevante.

Concluzii

Statele care au ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului trebuie să de dovadă de bună credință și să se abțină de la orice conduite susceptibile să încalce drepturile și libertățile garantate de Convenție. În caz contrar, ele vor sfida obligațiile negative pe care le au în baza Convenției Europene. Prin urmare, există o legătură indisolubilă între drepturile pe care le au persoanele și, corelativ, obligațiile negative pe care le au statele. Obligațiile negative ale statelor pot fi deduse din conținutul drepturilor garantate de Convenție.

Referințe

1. Concurring Opinion of Judge Bonello in Case of *Al-Skeini and others v. The United Kingdom*, [GC], § 10. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105606 [Accesat: 15.11.2024].
2. *Ibidem.*
3. Case of *Hamidović v. Bosnia and Herzegovina*, Application no. 57792/15, Judgment of 5 December 2017. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-179219 [Accesat: 15.11.2024].
4. *Ibidem.*
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*
8. Case of *Bayatyan v. Armenia*, [GC], Application no. 23459/03, Judgment of 7 July 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105611 [Accesat: 15.11.2024].
9. Affaire *Vedat Şorli c. Turquie*, Requête no. 42048/19, Arrêt, 19 octobre 2021. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212394 [Accesat: 15.11.2024]. De altfel, există și Recomandarea 1814 (2007) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, către dezincriminarea defăimării, din 4 octombrie 2007.

10. Affaire *Mestan c. Bulgarie*, Requête no. 24108/15, Arrêt, 2 mai 2023. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224437 [Accesat: 15.11.2024].
11. Case of *Grba v. Croatia*, Application no. 47074/12, Judgment of 23 November 2017. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-178699 [Accesat: 15.11.2024].
12. Ibidem.
13. Ibidem, § 103.
14. Ibidem.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Case of *Bykov v. Russia*, [GC], Application no. 4378/02, Judgment of 10 March 2009. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-91704 [Accesat: 15.11.2024].